

Μ Ε Λ Ε Τ Α Ι
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ
ΕΝ ΤΩ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩ ΚΡΑΤΕΙ

μς') *Provincia Mesothinie. Episkepsis Damatrios.*
Provincia Nicomedie. Episkepsis Pillarum et Pithion.

Ἐγκαταλείποντες τὰς παρυφὰς τοῦ Αἴμου καὶ τὰς θρακικὰς πόλεις¹, διαπεραιούμεθα εἰς τὴν μικρασιατικὴν ἀκτὴν. Αἱ πρῶται διοικητικαὶ περιφέρειαι, τὰς ὁποίας θὰ συναντήσωμεν, εἶναι τὸ θέμα Μεσοθυνίας, ἡ ἐπίσκεψις Λαματρύου, τὸ θέμα Νικομηδείας καὶ ἡ ἐπίσκεψις Πυλῶν καὶ Πυθίων. Θὰ ἐξετάσωμεν αὐτάς, τὴν μίαν παραλλήλως πρὸς τὴν ἄλλην, διότι ἅπασαι προῆλθον ἐκ τῆς διασπάσεως τοῦ παλαιοῦ θέματος τῶν Ὀπτιμάτων, τὸ ὁποῖον, μολονότι δὲν ἐξέλιπε παντελῶς, φέρεται ἐνίοτε καὶ ὡς «Βιθυνῶν καὶ Παφλαγόνων ἐπαρχία»².

Τῆς Μεσοθυνίας ὡς ἰδιαιτέρας διοικητικῆς περιφερείας δὲν ὑπάρχει, καθ' ὅσον τοὐλάχιστον γνωρίζομεν, παλαιότερα μνεῖα. Ἐπιφυλασσόμενοι γὰρ ἐκθέσωμεν ἐν καιρῷ τὰς μετὰ τὸ ἔτος 1204 τύχας τῆς, σημειώνομεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἀπετέλει τὸ μέσον τμήμα τῆς παλαιᾶς Θυνίας, τῆς ἀρκτικῆς δηλαδὴ Βιθυνίας³, εἶχε δέ, κατὰ τὸν Καντακουζηνόν, πολλὰς δυσχωρίας καὶ «ὄχυρότητας αὐτοφρεῖς»⁴.

Ἡ ἐπίσκεψις Λαματρύου περιελάμβανε τὴν ὁμώνυμον πόλιν, ἐνθα ὑπῆρχον παλαιότερον αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα, καὶ τὸ ὄρος ἐπὶ τοῦ βορείου τμήματος τῆς Βιθυνίας, τὸ νεῦον πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν⁵, οὐχὶ μακρὰν τῆς Χαλκηδόνος. Ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου εἶχον ἰδρυθῆ δύο μοναστήρια, τὸ

¹ Βλ. τῆς μετὰ χεῖρας Ἐπετηρίδος, τόμ. ΙΖ' (1941), σελ. 208-274, καὶ ΙΗ' (1948), σελ. 42-62.

² Χωνιάτης, σελ. 25.

³ Tafel, *Symbolæ criticae*, Α', σελ. 85-88.

⁴ Καντακουζηνός, τόμ. Α', σελ. 342.

⁵ Oberhammer, *Damatrys*, ἐν Pauly-Wissowa, RE, τόμ. Δ', στ. 2053. Τὰ χωρία τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων παρὰ Tafel, αὐτόθι, σελ. 88-90, Πρβλ. Γ. Γεωργιάδου-Αρνάκη, *Οἱ πρῶτοι Ὀθωμανοὶ* (Ἀθήναι, 1947), σελ. 144-145 καὶ σημ. 40.

τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου¹ καὶ τὰ Σπειρά, κτίσμα τοῦ Σαρακηνοῦ ἔξωμότου καὶ εὐνοουμένου τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ πατρικίου τοῦ Σαμωνᾶ². Εἰς τὴν κορυφὴν του κατέληγεν ὁ Φάρος, ὁ ὁποῖος διὰ φρυκτωριῶν ἐσήμαινεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τὴν ἔφοδον τῶν ἀντιπάλων³.

Ἡ ἐπαρχία Νικομηδείας, πρωτεύουσας τοῦ θέματος Ὀπτιμάτων, περιελάμβανε τὸ ὑπόλοιπον πρὸς νότον τμήμα τοῦ θέματος τούτου, ὀριζόμενον πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ Σαγγαρίου⁴, ὁ ὁποῖος πάντως κατέλειπε τὴν Νίκαιαν εἰς τὸ ὄμορον θέμα τοῦ Ὀψικίου. Ἐπαρχίαν Νικομηδείας μνημονεύει ὁ Νικητῆς ὁ Χωνιάτης⁵, εἰς τινα δὲ Γεώργιον, κομμερκιάριον τῆς πόλεως, ἀναφέρεται μολυβδόβουλλον τοῦ Η' - Θ' αἰῶνος⁶.

Κέντρον τῆς ἐπισκέψεως Πυλῶν καὶ Πυθίων ἀπετέλουν τὰ δύο ὁμώνυμα πολισμάτα τῆς Βιθυνίας. Αἱ Πύλαι ἔκειντο ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου, μεταξὺ Ποσειδίου καὶ Ἐλενοπόλεως⁷, ἐχρησιμοποιοῦντο δὲ συνήθως ὡς τόπος ἀποβιβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος, ὁσάκις οὗτος ἐπεχείρει ταξείδιον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν⁸. Εἰς τὴν βιθυνικὴν ταύτην πόλιν, ἀνήκουσαν παλαιότερον εἰς τὸ θέμα Ὀπτιμάτων⁹, ὑπῆρχον θέρμαι καὶ «βασιλικοὶ δόμοι»¹⁰.

μζ') *Provincia Opsikiu et Eugeu cum episkepsi Lopadiu et Apolloniade.*

Πρὸς δυσμὰς τῆς ἐπαρχίας Νικομηδείας ἔκειτο τὸ θέμα Ὀψικίου καὶ Αἰγαίου μετὰ τῆς ἐπισκέψεως Λοπαδίου καὶ Ἀπολλωνιάδος.

Τὰ κατὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ θέματος Ὀψικίου δὲν ἔχουν ἐπαρκῶς διευκρι-

¹ Θεοφάνης, Α', σελ. 436 - 437.

² Σ. Β. Κουγέα, Κώδιξ τοῦ πατρικίου Σαμωνᾶ, Byz. - Neugr. Jahrbücher, τόμ. 5 (1926), σελ. 203.

³ Βλ. L. Bréhier, Les Institutions de l'Empire byzantin, (Παρίσι, 1949), σελ. 332.

⁴ Τοῦτο δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῆς παρὰ τῷ Πορφυρογενήτῳ, τόμ. Γ', σελ. 27, ἀριθμητικῆς τῶν πόλεων τοῦ θέματος Ὀπτιμάτων.

⁵ Χωνιάτης, σελ. 23.

⁶ G. Schlumberger, Sigillographie de l'Empire byzantin, σελ. 246.

⁷ W. M. Ramsay, The Historical Geography of Asia Minor, (Λονδίνον, 1890), σελ. 187.

⁸ Πορφυρογενήτης, τόμ. Α', σελ. 474.

⁹ Τοῦτο προκύπτει ἐκ τοῦ ἀνωτέρω σημειωθέντος χωρίου τοῦ Πορφυρογενήτου, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κελεύει «τὸν δομέστικον τῶν Ὀπτιμάτων, ἵνα κάκεινος εὐρεθῆ μετὰ πάντων τῶν Ὀπτιμάτων εἰς Πύλας...».

¹⁰ Μιχαήλ Ἀτταλειάτης, σελ. 144. Tafel, "Ενθ' ἄνωτ., σελ. 91 - 92.

νηθῆ¹. Ὡς αὐτὸ τὸ ὄνομα δηλοῖ, τὸ ὄψικιον (*obsequium*) ἦτο ἀρχικῶς σῶμα τῆς ἀκολουθίας τοῦ αὐτοκράτορος². Ἡ παλαιότερα πιθανὴ μνεία τοῦ σώματος τούτου φέρεται κατὰ τὸ ἔτος 626³· πάντως εἰς τὴν Γ' οἰκουμηνικὴν Σύνοδον παρέστη ὁ «κόμης τοῦ βασιλικοῦ ὄψικίου», εἰς δὲ τὴν ἐπιστολὴν Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' (687) μνημονεύεται τὸ *Imperiale Obsequium*⁴.

Πιστεύεται συνήθως ὅτι τὸ τάγμα τῶν Ὀψικιάνων, ἐγκατασταθὲν εἰς τὴν βορείαν ἀκτὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν χώραν ἤδη πρὸ τοῦ ἔτους 688. Τότε πράγματι ὁ Θεοφάνης ὀμιλεῖ περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἐναντίον τῶν Σλάβων, πλήθῃ τῶν ὁποίων παραλαβὼν «εἰς τὰ τοῦ Ὀψικίου διὰ τῆς Ἀβύδου περάσας κατέστησε μέρη»⁵. Λησμονεῖται ὅμως ὅτι ὁ χρονογράφος, συντάσων τὸ ἔργον του κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος, ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν ὄρον κατ' ἀναχρονισμόν. Τὴν ἀποψιν ταύτην ἐνισχύει ἡ παρατήρησις ὅτι ἐπὶ μολυβδοβούλλου τοῦ ἔτους 694-695 ἡ διοικητικὴ περιφέρεια φέρεται ὑπὸ τὸ παλαιὸν ὄνομα «Βιθυνῶν ἐπαρχία»⁶. Ἐπομένως ἡ ἐγκατάστασις τοῦ ὄψικίου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἢ τοῦλάχιστον ἡ ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματός του εἰς τὴν περιφέρειαν πρέπει νὰ τεθῆ εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Ζ' ἢ τὰ πρῶτα τοῦ Η' αἰῶνος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἰδρύσεώς του τὸ θέμα Ὀψικίου συνῴρωνε πρὸς ἀνατολὰς μὲ τὸ θέμα τῶν Ἀρμενιακῶν καὶ πρὸς νότον μὲ τὰ θέματα τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τῶν Θρακησίων, ἀφ' ὅτου ὅμως ἰδρῦθησαν αἱ περιφέρειαι Βουκελλαρίων καὶ Ὀπτιμάτων, ἡ ἔκτασις του περιορίσθη. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος ἔξετείνετο κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς τῆς Προποντιδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου ἀκρωτηρίου Δασκυλίου μέχρι

¹ Ἰ. Κουλακόφσκη, Παρατηρήσεις περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ θέματος Ὀψικίου (ρωσσ.), *Viz. Vremennik*, τόμ. 11 (1904), σελ. 49-62.

² Πορφυρογέννητος, τόμ. Γ', σελ. 24.

³ E. Stein, *Studien zur Geschichte des byz. Reiches vornehmlich unter den Kaisern Justinian II und Tiberius Constantinus* (Stuttgart, 1919), σελ. 131.

⁴ Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima Collectio*, τόμ. ΙΑ', στ. 737.

⁵ Θεοφάνης, τόμ. Α', σελ. 364.

⁶ Προσφῶς ὁ κ. Στ. Κυριακίδης, *Βυζαντινὰ Μελέται*, σελ. 384, ἐχρησιμοποίησε τὴν μαρτυρίαν τοῦ περιφήμου περὶ Σλάβων τῆς Βιθυνίας μολυβδοβούλλου ὡς *terminum post quem* διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ θέματος, ἐδέχθη ὅμως ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τὴν γνώμην τοῦ Pantchenko, ὁ ὁποῖος ἐπίστευσεν ὅτι τὸ μνημεῖον ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος 650. Ἦδη ὅμως ὁ Κουλακόφσκη προέτεινε τὴν χρονολογίαν 709/710, ὁ δὲ G. Ostrogorsky, *Geschichte des byz. Staates*, σελ. 85, σημ. 3, εὐστοχώτερον τὸ ἔτος 694/695. Πρὸς τὴν παλαιότεραν γνώμην τοῦ Pantchenko συνετάχθη τελευταίως, ἄνευ ἐπαρκῶν λόγων, ὁ P. Chaganis, *The Slavic Element in Byzantine Asia Minor in the thirteenth Century, Byzantion*, τόμ. 18, σελ. 70, σημ. 2.

τῆς Ἀβύδου, εἰς δὲ τὸ ἐσωτερικὸν ἔφθανε μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Κοτυαίου¹. Πότε τὸ θέμα Αἰγαίου συνήφθη πρὸς τὸ τοῦ Ὀψικίου δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Τῷ 1162 ἀναφέρεται τὸ τελευταῖον μόνον². Ὁ Ἀκροπολίτης πρῶτος, ὁμιλῶν περὶ τῆς λατινικῆς κατακτήσεως, λέγει ὅτι «τό τε γὰρ ἅπαν θέμα Ὀψικίου καὶ Αἰγαίου καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Ἀτραμύτιον τῶν Ἰταλῶν ἐγεγόνει»³. Ἄλλην μνείαν τοῦ ἠνωμένου τούτου θέματος δὲν γνωρίζομεν.

Ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτοῦ ἀναφέρεται ἰδιαιτέρως ἡ ἐπίσκεψις Λοπαδίου καὶ Ἀπολλωνιάδος. Ἀμφότεραι αἱ πόλεις αὗται ἔκειντο παρὰ τὴν Ἀπολλωνιάτιν λίμνην. Τὸ Λοπάδιον (σημ. Ulbad) μνημονεύεται κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν, φέρεται δὲ ἀνοικοδομηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Β' (1118 - 1143)⁴. Τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν του ὤφειλεν εἰς τὴν παρ' αὐτὸ γέφυραν τοῦ Ῥυνδακοῦ ποταμοῦ⁵. Οἱ Λατῖνοι τῆς κατακτήσεως ἐγνώρισαν τὸ Λοπάδιον, ὡς καὶ τὴν Ἀπολλωνιάδα, ἀναγράφουσι δὲ τὰς πόλεις ὑπὸ τὰ παρεφθαρμένα ὀνόματα Lupaire καὶ Pulinach⁶. Ὁ Schlumberger ἐδημοσίευσεν μολυβδόβουλλον τοῦ Η'-Θ' αἰῶνος ἀνήκον εἰς τινα Ἐπιφάνιον, βασιλικὸν κουβικουλάριον καὶ ξενοδόχον «τοῦ Λουπαδίου»⁷. Ἡ Ἀπολλωνιάς ἢ Ἀπολλωνία (σημ. Aboliont) ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τῆς λίμνης, πρὸς δυσμὰς τῆς Προύσης, ἐπὶ βραχῶδους χερσονήσου. Ὁ Στραβῶν ὠνόμαζεν αὐτὴν Ἀπολλωνίαν ἐπὶ Ῥυνδάκῳ, ἐκ τοῦ ποταμοῦ, ὃ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν λίμνην. Ἡ ἐπισκοπὴ Ἀπολλωνιάδος, φερομένη ὑπὸ τὸ ὄνομα Θεοτοκία ἢ Θεοτοκιανὴ εἰς τὰς συνόδους τοῦ 680 καὶ 692 καὶ μεταγενεστέρως, ὑπήγχετο ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Νικομηδείας⁸.

μη') *Provincia Acherai.*

Τὸ θέμα Ἀχυράους δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστόν, οὐδεμίαν δὲ ὑπάρχει πληροφορία περὶ τῆς ἐκτάσεώς του. Ἐντύπωσιν πάντως προξενεῖ ἡ ἀπουσία τοῦ σπουδαιοτάτου θέματος τῶν Θρακησίων, τὸ ὁποῖον, ὡς θὰ λεχθῆ ἔν τῳ

¹ Πορφυρογέννητος, τόμ. Γ', σελ. 24 - 26.

² Ἰ. Σακκελίωνος, Πατριακὴ Βιβλιοθήκη, σελ. 136.

³ Ἀκροπολίτης, τόμ. Α', σελ. 11, ἔκδ. Heisenberg.

⁴ Tafel, *Symbolæ criticæ*, Α', σελ. 95.

⁵ W. M. Ramsay, "Ἐνθ' ἄνωτ.", σελ. 160.

⁶ Villehardouin, παρ. 320, 341 ἔκδ. Faral, τόμ. Β', σελ. 129, 151.

⁷ G. Schlumberger, *Sigillographie*, σελ. 246.

⁸ Ἀ. Μεσιτιίδου - Β. Δεληγιάννη, Ἡ Ἀπολλωνιάς, Μικρασιατικὰ Χρονικά, τόμ. 3 (1940), σελ. 420 - 442. Πρβλ. W. M. Ramsay, "Ἐνθ' ἄνωτ.", σελ. 181.

οἰκείῳ τόπῳ, ἐξηκολούθησεν ὑφιστάμενον καὶ μετὰ τὸ 1204. Ἡ παρατήρησις αὕτη, συνδυαζομένη μετὰ τὴν καθ' ὄλου διάρθρωσιν τῶν διοικητικῶν περιφερειῶν, ὡς ἐμφανίζει αὐτὰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ 1198, ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐπαρχία Ἀχυράους περιέλαβε τὸ βόρειον τμήμα τοῦ διασπασθέντος θέματος τῶν Θρακησίων.

Τῆς Ἀχυράους ἡ ἀκριβὴς θέσις ἀμφισβητεῖται. Τὸ τοπωνύμιον φέρεται καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους Ἀχειραῶν καὶ Ὀχυρά, πιστεύεται δὲ ὅτι οἱ ὀρθοὶ τύποι θὰ ἦσαν Ἀχυραῶν ἢ Ἀχῦραι¹. Ὁ Tafel σημειώνει ἀορίστως ὅτι ἡ πόλις ἐγεινίαζε πρὸς τὴν Πέργαμον καὶ τὸ Λοπάδιον². Κατὰ τὸν Ramsay, Ἀχυράους εἶναι ἢ τὸ βυζαντινὸν ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀδριανοῦ Θήραι ἢ γειτονικὸν φρούριον, τὸ ὁποῖον ἀντικατέστησεν ἐκείνην. Ἔκειτο, κατὰ τὸν ἄγγλον γεωγράφον, ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἡ ὁποία ὤρματο ἐκ Μελιτουπόλεως καὶ διήρχετο διὰ τῶν κοιλάδων τοῦ Ἐρμου καὶ τοῦ Καϊκου, ὅπου τὸ σημερινὸν Bali-Kesri³. Ὁ W. Tomaschek προσήγαγε περαιτέρω διευκρινήσεις, καθορίσας, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δρομολογίου τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης σταυροφορίας, ὅτι εἰς τὴν Ἀχυράους συνηντῶντο δύο ὁδοί: ἡ μία ὠδήγει πρὸς τὰς πόλεις τῆς ἀκτῆς τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἢ δευτέρα ἔφερε πρὸς τὴν Φιλαδέλφειαν, ἀπέχουσαν πορείαν ὀκτὼ ἡμερῶν. Κατὰ τὰ ἄλλα δέχεται τὸν ταυτισμὸν πρὸς τὰς Ἀδριανοῦ Θήρας καὶ τὸ σημερινὸν Bali-Kesri⁴. Χωρὶς γὰρ προτείνῃ ἰδίαν λύσιν, ὁ Μηλιαράκης ἀναζητεῖ δυτικώτερον τὴν πόλιν⁵.

Ὅτι ἡ Ἀχυράους, ἢ Ἀχυρώνμος πόλις, ὅπως τὴν ὀνομάζει παῖζων ὁ πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Β' (1222 - 1240), ὁ ὁποῖος διῆλθεν ἔτη τινὰ εἰς τὴν γειτονικὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Πανευμόρφου, πρέπει νὰ ταυτισθῇ μετὰ τὰς παλαιὰς Ἀδριανοῦ Θήρας δεικνύει κυρίως ἡ ἐκκλησιαστικὴ τοῦ πολισματος ἱστορία⁶. Πολυτίμους ὅμως γεωγραφικὰς ἐνδείξεις δύναται νὰ παράσχη χωρίον τοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτου, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐν ἔτει 1212 συναφθεῖσαν συνθήκην μεταξὺ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως καὶ τοῦ

¹ Κ. Ἀμάντου, Παρατηρήσεις τινὲς εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Γεωγραφίαν, Ἐπετ. Ἑταιρείας Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. 1 (1924), σελ. 49 - 50. Γ. Γεωργιάδου - Ἀρνάκη, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 72, σημ. 4.

² Tafel, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 97.

³ W. M. Ramsay, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 156.

⁴ W. Tomaschek, Zur historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter, Sitzungsberichte der Philos. - Hist. Classe der kaiser. Akademie der Wissenschaften, τόμ. 124, Abh. 8 (Βιέννη, 1891), σελ. 91,95 - 96.

⁵ Ἀ. Μηλιαράκης, Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, (Ἀθήναι, 1898), σελ. 604, σημ. 2.

⁶ Σπ. Λαγοπάτη, Γερμανὸς ὁ Β' πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως - Νικαίας (1222 - 1240), (Τρίπολις, 1913), σελ. 21 - 22.

Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρίκου : «καὶ συμφωνήθη τὰ μὲν τοῦ Κιμιᾶ πάντα—οὕτω γὰρ τὸ ὄρος καλεῖται τὸ ἐγγὺς τῆς Ἀχυράους τυγγάνον—μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἀχυράους παρὰ τοῦ τῶν Φράγκων μέρους δεσπόζεσθαι, τὸν δὲ Κάλαμον—κώμη δὲ ἐστὶν ὁ Κάλαμος, ἐξ οὗ τὸ τῶν Νεοκάστρων ἄρχεται θέμα—μένειν ἄοικον, τὰ δὲ ἐντεῦθεν παρὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου δεσπόζεσθαι· Νεόκαστρα δὲ ταῦτα ἦν καὶ Κελβιανόν, Χλιαρά τε καὶ Πέργαμος καὶ τὰ πλαγίως ἐγκείμενα Μαγιδία τε καὶ Ὀψίκια»¹. Ἐπομένως ὀλόκληρος ἢ βορείως τοῦ ὄρους Κιμιᾶ χώρα μετ' αὐτῆς τῆς γειτονικῆς Ἀχυράους παρεχωρεῖτο εἰς τὸν Ἐρρίκον, ἐνῶ ὁ Λάσκαρις διετήρει τὰ Νεόκαστρα, τὸ Καλβιανόν, τὰ Χλιαρά, τὴν Πέργαμον καὶ τὸ Ὀψίκιον. Μεταξὺ τῶν δύο ἐπικρατειῶν εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ἄοικος, δίκην no man's land, ἢ κώμη τοῦ Καλάμου. Αὕτη δὲ ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Καῦστρου καὶ τοῦ Ἐρμου πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, βορείως τῶν Θυατείρων², ἀκριβέστερον παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Στρατονικείας καὶ τὸ σημερινὸν Bash Gelembé³. Ἐκ τῶν γεωγραφικῶν ἀναγνωρίσεων εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ἀκροπολίτου καὶ ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης σταυροφορίας εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῆ κατὰ προσέγγισιν ἡ θέσις τῆς Ἀχυράους, ἢ ὁποία δὲν φαίνεται νὰ ἀφίσταται τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ Ramsay.

μδ') *Provincia Atramyti.*

Τὸ Ἀδραμύτιον ἢ Ἀτραμύτιον⁴, πόλις κειμένη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁμωνύμου κόλπου, τὸν ὁποῖον οἰοῖ φράσσει ἡ νῆσος Λέσβος, ἐμφανίζεται εἰς τὸ ἡμέτερον ἔγγραφο ὡς πρωτεύουσα ἰδίας διοικητικῆς περιφερείας. Παλαιότερον ὑπήγετο εἰς τὸ θέμα Σάμου καὶ ἦτο μάλιστα πρωτεύουσα τῆς Ἀτραμυτινῆς τούμας⁵. Οὐδεμία ὑπάρχει πληροφορία περὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ θέματος Ἀτραμυτιτίου, τοῦ ὁποίου ἄλλωστε ἡ ὑπαρξις δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστῆ. Ἡ πόλις, ὑποστᾶσα μεγάλας καταστροφὰς ἐκ τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐρημωθεῖσα, ἀνφικοδομήθη καὶ συνφκίσθη ὑπὸ τοῦ Εὐμαθίου τοῦ Φιλοκάλῃ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ⁶.

¹ Ἀκροπολίτης, τόμ. Α', σελ. 27 - 28.

² W. M. Ramsay, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 129 - 130.

³ W. Tomaschek, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 96.

⁴ Αὐτόθι, σελ. 23 - 24.

⁵ Πορφυρογέννητος, τόμ. Γ', σελ. 41.

⁶ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ, ΙΔ', 1, τόμ. Β', σελ. 224 - 225, Reiff.

ν') *Provincia Milasis et Melanudii.*

Ἡ σειρά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπαριθμοῦνται τὰ θέματα μετὰ τὸ Ἄδρα-
μύτιον, εἶναι τεταραγμένη, διότι ἡ περιφέρεια Μυλάσης καὶ Μελανουδίου
εὐρίσκεται νοτιῶς τῶν θεμάτων Νεοκάστρων, Φιλαδελφείας καὶ Μαιάνδρου,
τὰ ὁποῖα ἐπιτάσσονται. Ἀμφότεραι αἱ πόλεις, καὶ τὰ ἀρχαῖα Μύλασα καὶ τὸ
μεσαιωνικὸν Μελανοῦδιον, εὐρίσκοντο πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Καρίας,
εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ παλαιοῦ ναυτικοῦ θέματος τῶν Κιβυρραιωτῶν¹. Καὶ τὰ
μὲν Μύλασα διατηροῦν μέχρι τῆς σήμερον τὸ παλαιὸν τῶν ὄνομα (Milas)², ἡ
ἀκριβὴς ὅμως θέσις τοῦ Μελανουδίου, τοῦ ὁποίου ἡ παλαιότερα μνεῖα ἀνά-
γεται εἰς τὸ ἔτος 1073³, δὲν εἶναι γνωστὴ. Ὁ ἱστορικὸς Γεώργιος Παχυμέ-
ρης τοποθετεῖ αὐτὸ παρὰ τὰ Λίδυμα τῆς Μιλήτου⁴, τὴν δὲ πληροφορίαν ταύ-
την δέχεται καὶ ὁ Σπ. Λάμπρος⁵, παρὰ τοὺς δισταγμοὺς τοῦ Ramsay⁶ καὶ
τὴν γνώμην τοῦ Θεοδώρου Wiegand, ὁ ὁποῖος κλίνει ὑπὲρ τοῦ ταυτισμοῦ
μετὰ τῆς ἀρχαίας Μυοῦντος⁷. Τὴν ἀποψιν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶ-
μεν καὶ διότι ἡ Μυοῦς ἀπέχετο πολὺ τῆς Μυλάσης, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ Μελα-
νοῦδιον ἦτο πόλις παραθαλασσίαν⁸, νομίζομεν δὲ ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος,
διὰ νὰ τεθῆ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν ἡ μαρτυρία τοῦ Παχυμέρους. Εἶναι ἐπομέ-
ως πιθανώτατον ὅτι τὸ Μελανοῦδιον ἔκειτο κατὰ τὴν νοτιὰν ἀκτὴν τῆς χερ-
σονήσου τῆς Μιλήτου, τὴν νεύουσαν πρὸς τὸν Βαργυλιακὸν κόλπον⁹.

Δὲν γνωρίζομεν πότε ἀκριβῶς ἰδρύθη τὸ θέμα Μυλάσης καὶ Μελανου-
δίου, φαίνεται πάντως ὅτι ἡ ἰδρυσίς του πρόπει νὰ ἀναχθῆ εἰς τοὺς χρόνους
τῶν τελευταίων Κομνηνῶν. Διεσώθη σιγίλλιον τοῦ δουκὸς καὶ ἀναγραφῶς
Μυλάσης καὶ Μελανουδίου Μιχαὴλ τοῦ Ξηροῦ, παρατιθέμενον ἐπὶ λέξει εἰς
«διαγνωστικὸν σημεῖωμα» τοῦ δουκὸς τοῦ αὐτοῦ θέματος Μιχαὴλ τοῦ Δούκα,
τῶν χρόνων τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Β'¹⁰, καὶ φέρον τὴν χρονολογίαν μηνὶ Ἀπριλίῳ

¹ Πορφυρογέννητος, Αὐτόθι, σελ. 36.

² W. Tomaschek, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 38.

³ Miklosich καὶ Müller, Acta et Diplomata Graeca, τόμ. Γ', σελ. 11.

⁴ Παχυμέρης, τόμ. Β', σελ. 211.

⁵ Σπ. Λάμπρος, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς μονῆς Ξηροχωραφίου ἢ Ἱερός, Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. 11 (1914), σελ. 409-410.

⁶ W. M. Ramsay, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 112.

⁷ Παρὰ Σπ. Λάμπρο, Αὐτόθι, σελ. 409.

⁸ Miklosich καὶ Müller, Αὐτόθι, σελ. 166.

⁹ Τὴν ἀποψιν ταύτην ἐνισχύει τὸ ὅτι ἐν ἀναγραφῇ τῶν λιμένων, εἰς τοὺς ὁποίους
τὰ πλοῖα τῆς μονῆς τῆς Πάπμου θὰ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ «ἐλλιμενίζωνται», τὸ Με-
λανοῦδιον ἀναφέρεται μετὰ τὰ Παλάτια (Μίλητον) καὶ τὸ Ἱερόν: Αὐτόθι, σελ.
165-166.

¹⁰ Fr. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1633.

ἰνδ. β' ἔτους ,σ'χλε' ¹. Κατὰ ταῦτα θὰ ἠδύνατό τις εὐλόγως νὰ ἀποφανθῆ ὅτι ἡ διοικητικὴ αὕτη περιφέρεια ὑφίστατο ἤδη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1127. Ἀτυχῶς ἡ χρονολογία τοῦ ἐγγράφου εἶναι ἐξόχως ὑποπτος, διότι τὸ ἔτος 1127 ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν πέμπτην καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν δευτέραν ἰνδικτιῶνα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ δοῦξ Μιχαὴλ ὁ Ξηρὸς δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστός ². Πᾶσα ἐπομένως ἀποπειρα χρονολογήσεως ἀποβαίνει, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν δεδομένων, ματαία. Ἡ παλαιότερα ἀσφαλὴς μνεία εἶναι ἡ τοῦ ἔτους 1175. Τότε προῖστατο τοῦ θέματος Μυλάσης καὶ Μελανουδίου ὁ δοῦξ καὶ ἀναγραφεὺς Ἀνδρόνικος ὁ Καντακουζηνός ³.

Καταχωρίζομεν κατωτέρω πληροφορίας τινὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν διοικητικὴν αὕτην περιφέρειαν καὶ τοὺς θεματικούς της ἄρχοντας διὰ τὴν πρὸ τοῦ 1204 περίοδον :

α') Ἀπλὴν μνείαν τοῦ θέματος εὐρίσκομεν εἰς χρυσόβουλλα τοῦ Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου ὑπὲρ τῆς μονῆς τῆς Πάτμου (1186) ⁴.

β') Διάφορα ἐγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν μονὴν Λάτρου μνημονεύουν τὸν δοῦκα καὶ ἀναγραφέα Μυλάσης καὶ Μελανουδίου Βασίλειον τὸν Βατάτζην. Ἐκ τούτων «ἀναγραφικὴ διάγνωσις» αὐτοῦ τούτου τοῦ θεματικοῦ ἄρχοντος ἐγράφη κατ' Αὐγούστιον τοῦ 1189 ⁵. Ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης ἀποκαλεῖ τούτον δοῦκα τῶν Θρακησίων (1189) ⁶. Ἡ μολυβδίνη του σφραγίς φέρει τὴν ἔμμετρον ἐπιγραφὴν :

Ταῖς τοῦ σεβαστοῦ Βατάτζη Βασιλείου

γραφαῖς τὸ κῆρος, παντάνασσα, σὺ δίδου ⁷.

γ') Διάδοχος τοῦ Βατάτζη φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ὁ Μιχαὴλ ὁ Δούκας, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει ἀχρόνιστον «διάγνωστικὸν σημεῖωμα» ὡς «δοῦλος καὶ ἐξ-ἀδελφος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν ἀνθέντου καὶ βασιλέως, δοῦξ θέματος Μυλάσης καὶ Μελανουδίου καὶ Καῦστροβιγολοῦ» ⁸. Διετέλεσε δοῦξ κατὰ τὴν πρώτην βασιλείαν τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, ἀπεχώρησε δὲ τῆς ἀρχῆς πρὸ

¹ Miklosich καὶ Müller, Ἀυτόθι, τόμ. Δ', σελ. 324-325.

² Ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτῆς κατέλαβον σημαινούσας θέσεις εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους: V. Laurent, Les bulles métriques dans la Sigillographie byzantine, Ἑλληνικά, τόμ. 5 (1932), σελ. 150-151 καὶ τόμ. 9 (1936), σελ. 25 κέ.

³ Miklosich καὶ Müller, τόμ. Δ', σελ. 317 κέ.

⁴ Ἀυτόθι, τόμ. Σ', σελ. 121 κέ.

⁵ Ἀυτόθι, τόμ. Δ', σελ. 319-320. Πρὸβλ. σελ. 291-291 καὶ 325.

⁶ Χωνιάτης, σελ. 521 κέ.

⁷ V. Laurent, Ἀυτόθι, Ἑλληνικά, τόμ. 6 (1933), σελ. 209.

⁸ Miklosich καὶ Müller, τόμ. Δ', σελ. 327.

τοῦ Ἀυγούστου τοῦ 1195, διότι εἰς «λύσιν» ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τὴν χρονολογίαν ταύτην ὁ Δούκας φέρεται ὡς διατελέσας προϊστάμενος τοῦ θέματος¹.

δ') Κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς ἀλώσεως χρόνους προϊστατο τοῦ θέματος ὁ Μιχαὴλ Ἰωάννου, νόθος υἱὸς τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Α', ὁ γενόμενος μετέπειτα ἰδρυτὴς τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου. Ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ', κατέφυγε πρὸς τὸν Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του καὶ κατέστρεψε τὰς περὶ τὸν Μαϊάνδρον πόλεις, «χείρων τῶν ἄλλοφύλων καὶ νηλεέστερος ἀνδροφόνος δεικνύμενος»².

ε') Ἐξ Ὑπομνηστικοῦ τῆς μονῆς Λάτρου πρὸς τὸν Ἰσαάκιον Ἰωάννου ἄγγελον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπὸ τὸ θέμα Μυλάσης καὶ Μελανουδίου ὑπήγετο τὸ κατεπανίκιον Λαρύμου³. Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, «ἀπαναβαίνοντι δὲ αὐθις πρὸς ἀνατολὰς κόλπος ἔστιν Οἶδυμος ὄνομα καὶ λιμὴν καλούμενος Λάρυμα, ὧν κατέναντι νῆσος ἡ Σύμη...»⁴. Εἶναι ὡσαύτως γνωστὴ καὶ ἐπισκοπὴ Λαρύμου⁵. Εὐκόλως δύναται τις νὰ διαγνώσῃ ὑπὸ τὸ μεσαιωνικὸν τοῦτο ὄνομα τὰ ἀρχαῖα Λώρυμα - Ὑλάρυμα⁶.

να') *Provincia Meandri.*

Ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλοῦται, τὸ θέμα Μαϊάνδρου περιελάμβανε τὰς χώρας τὰς βρεχομένας ὑπὸ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ. Ἡ χώρα ἦτο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως θξία λόγου: «ἄλλη γὰρ Παλαιστίνη ὁ χώρος περὶ Μαϊάνδρον ἦν, λέγει ὁ Γεώργιος Παχυμέρης, οὐ βοσκημάτων καὶ μόνον αὐξῆσαι ἀγέλας καὶ ποίμνια, οὐδ' ἀνδρῶν φορὰν ἐνεγκεῖν ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ μοναχῶν οὐρανοπολιτῶν ἐπιγείων συστήσαι πληθῆρας ἄριστος...»⁷. Ἀπὸ στρατιωτικῆς πλευρᾶς αἱ «κλεισοῦραι αἱ πρὸς Μαϊάνδρον»⁸ ἐσχημάτιζον μετὰ τοῦ ποταμοῦ σημαντικὸν φυσικὸν ἔρεισμα.

Δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ χρόνος τῆς ἰδρύσεως τοῦ θέματος. Πλὴν τῆς τοῦ ἡμετέρου χρυσοβούλλου, οὐδεμίαν ἄλλην μνεῖαν γνωρίζομεν πρὸ τοῦ 1204.

¹ Ἀυτόθι, σελ. 328 καὶ 322.

² Χωνιάτης, σελ. 700 - 701. Ἰωάννου, Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, σελ. 49 κέ.

³ Miklosich καὶ Müller, τόμ. Δ', σελ. 320.

⁴ Πορφυρογέννητος, τόμ. Γ', σελ. 37. Τὰ Λάρυμα ὑπήγοντο εἰς τὸ παλαιὸν θέμα τῶν Κιβυρραιωτῶν.

⁵ Miklosich καὶ Müller, Ἀυτόθι, σελ. 325.

⁶ W. Tomaschek, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 41.

⁷ Παχυμέρης, τόμ. Α', σελ. 310 - 311.

⁸ Δούκας, σελ. 87 (Bonn). Περὶ W. Tomaschek, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 37.

Ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐπιθέσεως τῆς ἐπιχειρηθείσης ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου κατὰ τὸ ἔτος 1210, λέγει ὅτι ἡ ἔφοδος ἐγένετο κατὰ τῆς Ἀντιοχείας· «πόλις δὲ αὕτη, προσθέτει, προκαθημένη Μαιάνδρου»¹. Ἐὰν στενωῶς ἐρμηνεύσωμεν τὸ χωρίον, θὰ συναγάγωμεν ὅτι ἡ Ἀντιόχεια ἢ πρὸς τῷ Μαιάνδρῳ ἦτο πρωτεύουσα τοῦ θέματος καὶ οὐχί, ὡς νομίζει ὁ Σπ. Λάμπρος², ἡ Μίλητος, ἢ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐδ' ἀνῆκεν εἰς αὐτό. Τοῦτο ἄλλωστε θὰ ἦτο προσφρέστερον πρὸς τὰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος.

Ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ θὰ γίνῃ μακρότερος λόγος περὶ τῶν τυχῶν τοῦ θέματος Μαιάνδρου μετὰ τὸ 1204.

νβ') *Provincia Neocastron.*

Τὸ θέμα Νεοκάστρων περιελάμβανε τὰς κοιλάδας τοῦ Ἑρμου καὶ τοῦ ἄνω Καΐκου μὲ τὰς πόλεις Πέργαμον καὶ Χλιαρὰ (ἡ τελευταία ἔκειτο μετὰξὺ Γέρμης καὶ Θυατειῶν, παρὰ τὸ σημερινὸν Kirk Agatch)³. Τὸ βόρειον αὐτοῦ σύνορον εὐρίσκειτο παρὰ τὴν κώμην Κάλαμος⁴, ἢ ὁποία, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἔκειτο παρὰ τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Στρατονικείας.

Πλὴν τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ 1198, οὐδεμία ἄλλη διπλωματικὴ πηγὴ, προγενεστέρα τοῦ 1204, μνημονεύει τὴν διοικητικὴν ταύτην περιφέρειαν. Ἐντυχῶς ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης διέσωσε πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ περιοχὴ προήχθη εἰς θέμα. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1162 καὶ 1173⁵, ὁ Μανουὴλ ὁ Κομνηνός, ἀκολουθῶν εὐρεΐαν ἀμυντικὴν πολιτικὴν καθ' ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, προέβη εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῶν Χλιαρῶν, τῆς Περγᾶμου καὶ τοῦ Ἀτραμυτίου. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν χώραν ἡ ἀσφάλεια, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐημερία: «οὕτω δέ, λέγει ὁ ἱστορικός, πλήθουσιν οἰκητόρων ταῦτα δὴ τὰ πολίχνια καὶ τοῖς κατὰ τὸν ἡμέρον βίον ἐνευθηνοῦνται χρῆστοις, ὡς ὑπεράνω κείσθαι πόλεων πολλῶν εὐδαιμόνων». Τότε ἀκριβῶς τὰ φρούρια ταῦτα ἔλαβον τὴν ἐπωνυμίαν τῶν Νεοκάστρων, ὡς νωστὶ ἀνοικοδομηθέντα, «οἰκειὸν τε ἀρμοστήν ἐκ Βυζαντίου στελλόμενον ἔχουσι καὶ εἰς τὸ βασίλειον ταμεῖον ἐτήσια ξυμφέρουσι κέρματα»⁶.

¹ Ἀκροπολίτης, τόμ. Α', σελ. 15.

² Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. 11 (1914), σελ. 407.

³ W. M. Ramsay, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 117-118 καὶ 130.

⁴ Ἀκροπολίτης, Αὐτόθι, σελ. 28. Ἐφραίμ, στ. 7755 κέ.

⁵ Προβλ. F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène, σελ. 500.

⁶ Χωνιάτης, σελ. 195.

νγ') *Provincia Phyladelphye.*

Νοτίως τῶν Νεοκάστρων ἔκειτο τὸ θέμα Φιλαδελφείας. Κτίσμα τοῦ Ἀτάλου τοῦ Φιλαδέλφου, εὐρισκομένη ἐπὶ τοῦ σημείου διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι ἔφερον πρὸς τὴν Προποντίδα, τὸ Αἰγαῖον καὶ τὸ Λύκιον πέλαγος, ἡ πόλις αὕτη ἀπέβη κέντρον συγκατοικιῶν καὶ σημαντικώτατον ὀρμητήριον διὰ τοὺς ἀγῶνας ἐναντίον τῶν Τούρκων. «Μεγίστη δὲ αὕτη πόλις, λέγει ὁ Ἀκροπολίτης, καὶ πολυάνθρωπος, καὶ ὀπλίξασθαι δεδυνημένους οἰκίτορας ἔχουσα καὶ μάλιστα τοξείαν ἀσκοῦντας· ἀγχιτεμονοῦσα δὲ τοῖς περικοῖς ὄρλοις ἀεὶ διαμάχεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις τούτους ποιεῖ καὶ ἐθάδας πολέμων ἐργάζεται»¹.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πορφυρογεννήτου ἡ Φιλαδέλφεια ἀνήκεν εἰς τὸ θέμα Θρακησίων². Εἶναι εὐνόητον ὅτι οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Σελτζουκιδῶν ἐπέβαλον τὴν ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησεν ἴδιον ἄρχοντα. Ἦδη ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνελήφθησαν ἐναντίον τῶν μουσουλμανικῶν ἐμιράτων μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Νικαίας (1097), ὁ ἀρχιστράτηγος Ἰωάννης ὁ Δούκας ἀπέκτησε τὴν Φιλαδέλφειαν καὶ τὰς Σάρδεις, «τὴν τούτων φρουρὰν Μιχαὴλ τῷ Κεκαυμένῳ πιστεῦσας»³. Ὁ Κεκαυμένος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος διοικητὴς τῶν ἀνακαταληφθεισῶν πόλεων. Βραδύτερον, κατὰ τὰ ἔτη 1109 - 1110, ὁ πολὺς Εὐμάθιος ὁ Φιλοκάλης εἶχε τὴν Φιλαδέλφειαν ὡς κέντρον τῶν κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιχειρήσεών του⁴. Οὔτε εἰς τὴν πρώτην οὔτε εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν εἶναι σαφές, ἐὰν ἡ διοίκησις τῆς πόλεως δι' ἰδίου ἀρχοντος εἶχε μονιμώτερον χαρακτῆρα. Στρατηγὸς Φιλαδελφείας ρητῶς μνημονεύεται κατὰ τὸ ἔτος 1112 ὁ Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς, ὁ ὕποιος διεξήγαγεν ἐπιτυχεῖς κατὰ τῶν Σελτζουκιδῶν ἐπιχειρήσεις⁵ καὶ ὁ ὁποῖος βραδύτερον διωρίσθη δούξ τῆς Τραπεζοῦντος⁶.

Καθ' ὅλον τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἡ Φιλαδέλφεια μνημονεύεται ὡς στρατιωτικὸν ὀρμητήριον καὶ ὡς συγκατοικιακὸς σταθμὸς. Περὶ τὸ ἔτος 1173 ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν⁷, τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ ἐπα-

¹ Ἀκροπολίτης, τόμ. Α', σελ. 105.

² Πορφυρογέννητος, τόμ. Γ', σελ. 24.

³ Ἄννα ἡ Κομνηνή, ΙΑ', 5, τόμ. Β', σελ. 119. Πρβλ. F. Chalandon, *Essai sur le règne d'Alexis I Comnène*, (Παρίσιον, 1900), σελ. 197.

⁴ Ἄννα ἡ Κομνηνή, ΙΔ', 1, τόμ. Β', σελ. 225. F. Chalandon, *Αὐτόθι*, σελ. 255.

⁵ Ἄννα ἡ Κομνηνή, ΙΔ', 3, τόμ. Β', σελ. 235 καὶ 237. F. Chalandon, *Αὐτόθι*, σελ. 265.

⁶ F. Chalandon, *Jean II Comnène et Manuel I Comnène*, σελ. 37.

⁷ *Αὐτόθι*, σελ. 501.

νίδη ὑπὸ θλιβερὰς συνθήκας ἐπανερχόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν παρὰ τὸ Μυριοκέφαλον ἦτταν (1176)¹. Κατὰ τὰς ἐμφυλίους ἀναστατώσεις, αἰτινες ἠκολούθησαν τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης ὁ Βατάτζης, «τῇ Φιλαδελφείᾳ ἐνδιατρίβων», ἐτάχθη κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ². Ὁ δμώνυμος του Βασίλειος ὁ Βατάτζης, δομέστικος τῆς Ἀνατολῆς «καὶ τὴν δουκικὴν ἀρχὴν τῶν Θρακησίων ἀναζωσάμενος», κατέστειλε τὴν πρώτην ἀποστασίαν τοῦ Φιλαδελφέως Θεοδώρου τοῦ Μαγκαφᾶ³.

νδ') *Provincia Attalie, Seleukie, Antiochie, et usque ipsam Antiochiam.*

Τελευταία ἐν τῇ ἀπαριθμῶσει τῶν διοικητικῶν περιφερειῶν τῆς Αὐτοκρατορίας ἔρχεται ἡ ἐπαρχία Ἀτταλείας, Σελευκείας, Ἀντιοχείας καὶ Λαοδικείας, μεθ' ἧς προστίθεται ὅτι οἱ Βενετοὶ θὰ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀσκοῦν ἐλευθέρων ἐμπορίαν καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἁπλῶς εἰς πᾶσαν βυζαντινὴν κτῆσιν εἴτε κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς, εἴτε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας: «Et usque ipsam Antiochiam, et simpliciter in omni tenimento, quod sub meo est Imperio, sive secus litus aut infra terram»⁴.

Τὸ θέμα Ἀτταλείας, Σελευκείας, Ἀντιοχείας καὶ Λαοδικείας περιέλαβε κατὰ τὸ μέγιστον αὐτοῦ μέρος χώρας τῶν παλαιῶν θεμάτων Κιβυρραιωτῶν⁵ καὶ Σελευκείας, κύρια δὲ αὐτοῦ κέντρα ὑπῆρξαν αἱ τέσσαρες ἀρχαῖαι πόλεις. Ἐκ τούτων αἱ δύο πρῶται, ἡ Ἀττάλεια καὶ ἡ Σελεύκεια, εὐκόλως δύναται νὰ ἀναγνωρισθῶν: ἐκ τῶν διαφόρων ὁμωνύμων νοοῦνται βεβαίως ἐνταῦθα ἡ Ἀττάλεια τῆς Παμφυλίας καὶ ἡ Σελεύκεια τῆς Τραχείας Κιλικίας. Τούναντίον ἡ ἀναγνώρισις τῶν δύο τελευταίων παρέχει δυσχερείας τινάς. Οὕτω ὁ Tafel ταυτίζει τὴν ἡμετέραν Ἀντιόχειαν πρὸς τὴν ὁμώνυμον πόλιν τοῦ Μαιάνδρου, τὴν δὲ Λαοδίκειαν πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Λύκου ποταμοῦ τῆς Μικρᾶς Φρυγίας⁶. Καὶ περὶ μὲν ταύτης οὐδεμία ἀμφισβήτησις δύναται νὰ προκύψῃ,

¹ Χωνιάτης, σελ. 249.

² Αὐτόθι, σελ. 340 κέ.

³ Αὐτόθι, σελ. 521 κέ.

⁴ Tafel καὶ Thomas, Urkunden, τόμ. Α', σελ. 272.

⁵ Τὸ ναυτικὸν θέμα τῶν Κιβυρραιωτῶν μαρτυρεῖται μέχρι τοῦ IB' αἰῶνος. Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. 8 (1911), σελ. 11. Fr. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1369 (1147). V. Laurent, Ἐνθ' ἀνωτ., Ἑλληνικά, τόμ. 5 (1932), σελ. 150. Νομίζεται ἀφ' ἑτέρου ὅτι τὸ ὄνομα διετηρήθη εἰς διήγησιν τοῦ ἄραβος γεωγράφου Schems ed-din el Damashqui (1256-1327). Φ. Ἀργέντη καὶ Στ. Κυριακίδου, Ἡ Χίος παρὰ τοῖς Γεωγράφοις καὶ Περιηγηταῖς, τόμ. I' (Ἀθήναι, 1946), σελ. 1300-1301.

⁶ Tafel, Symbolæ criticæ, Α', σελ. 105-107.

ἀφοῦ ἀποκλείεται ἡ Λαοδίκεια τῆς Συρίας. Ὅσον δ' ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὴν πρῶτην, νομίζομεν ὅτι αὕτη πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν Ἀντιόχειαν τὴν μικράν¹, τὴν ἐπὶ τῷ Κράτῳ, μεταξὺ Σελινοῦντος καὶ τοῦ Ἀνεμουρίου ἀρκτηρίου. Τὴν Ἀντιόχειαν αὐτὴν ἀναφέρει ὁ Θεοφάνης «ἐπὶ τινος ὄρους κειμένην ὑψηλοῦ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν τῆς χώρας θάλασσαν»². Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἄγγλου περιηγητοῦ Sæwulf (1103), τὸ γειτονικὸν πέλαγος ἔλυμαίνετο ἢ πειρατεία: «Ad Parvam Antiochiam venimus, in quo itinere a piratis sæpe sumus invasi»³.

Ἡ Λαοδίκεια ἀνῆκε παλαιότερον εἰς τὸ νοτιώτατον τμήμα τοῦ θέματος τῶν Θρακησιῶν⁴, συνήφθη δὲ στρατιωτικῶς καὶ διοικητικῶς πρὸς τὰς πόλεις τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διότι ἔνεκα τῆς δυσχερείας τῶν θαλασσίων μεταφορῶν ἢ τύχη καὶ ἡ ἄμυνα τοῦ ἀπομεμακρυσμένου τούτου θέματος εὐρίσκοντο στενότερα συνδεδεμένοι μετὰ τὴν μεγάλην ἀρκτηρίαν, ἢ ὅποια διήρχετο διὰ Λαοδικείας⁵. Ἡ πόλις ἄλλωστε ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς τὰς διαρκεῖς ἐπιθέσεις τῶν Μουσουλμάνων, ἐν δεδομένη μάλιστα στιγμή, ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Α΄, ἔσπερειτο τειχῶν καὶ κατρωκεῖτο κατὰ κόμας διεσπαρμένας: «...Λαοδικεῖαν, οὐδέτι οὔσαν συνοικουμένην ὡς νῦν ἐώρεται, οὐδ' εὐερεκεσί φραγνυμένην τείχεσι, κατὰ δὲ κόμας ἐκκεχυμένην περὶ τὰς ὑπωρείας τῶν ἐκεῖσε βουνῶν»⁶. Ὁ Eude de Deuil, ἱστορικὸς τῆς Δευτέρας Σταυροφορίας συνοδεύσας τὸν Λουδοβίκον τὸν Ζ' εἰς τὴν Ἀνατολήν, λέγει ὅτι ὁ βυζαντινὸς διοικητὴς τῆς Λαοδικείας ἐξέθεσε τοὺς συντρόφους τοῦ Ὄθωνος von Freisingen εἰς ἐνέδραν τῶν Τούρκων⁷. Οὐδὲν εἶναι γνωστὸν περὶ τοῦ τίτλου καὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ ἀρχοντος τούτου.

Ἡ Ἀττάλεια, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Σελεύκεια ἀπετέλουν ἄλλοτε τμήματα τῶν θεμάτων Κιβυρραιωτῶν καὶ Σελευκείας. Ἡ Ἀττάλεια κατεῖχεν ἰδιαιτέραν θέσιν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ναυτικοῦ θέματος, διότι ἤδρευεν ἐκεῖ ὁ «κατεπάνω Μαρδαϊτῶν», τοῦ δυσηνίου τούτου λαοῦ τοῦ Λιβάνου, ὁ ὁποῖος, ἐγκατασταθεὶς εἰς διαφόρους παραλίους περιοχάς⁸, ἔδωκεν εἰς τὸ Κράτος ἀρί-

¹ Πορφυρογέννητος, τόμ. Γ', σελ. 38.

² Θεοφάνης, τόμ. Α', σελ. 139.

³ Παρὰ Tomaschek, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 58.

⁴ Πορφυρογέννητος, Ἀπόθι, σελ. 24.

⁵ F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène, σελ. 46 καὶ 310.

⁶ Χωνιάτης, σελ. 163.

⁷ F. Chalandon, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 283, σημ. 3.

⁸ Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ μετοικισμὸς τῶν Μαρδαϊτῶν τοῦ Λιβάνου, τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Ἀμανοῦ ἐγένετο ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' εἰς ἐκτέλεσιν συνθήκης μετὰ τῶν Ἀράβων. Κ. Ἀμάντου, Μαρδαῖται, Ἑλληνικά, τόμ. 5 (1932), σελ. 130 κέ.

στους ναυτικούς¹. Ὁ κατεπάνω οὗτος, κατὰ παλαιὸν ἔθιμον, διωρίζετο ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος², οὐχὶ δὲ σπανίως ἤρχετο εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν στρατηγὸν τοῦ θέματος, ὡς ὁ Σταυράκιος ὁ Πλατύς, ὁ ὁποῖος, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, εὐρέθῃ ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν «ἐκ προσώπου» πρωτοσπαθάριον καὶ ἀσηκρηῖτος Εὐσταθίον³. Ἐτερον κατεπάνω Μαρδαϊτῶν Ἀτταλείας γνωρίζομεν τὸν σπαθαροκανδιδάτον Ἀβέρκιον. Οὗτος, μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἐξωμότου ἀδελφοῦ του Χασέ, κατώρθωσε νὰ γίνῃ στρατηγὸς τῶν Κιβυρραιωτῶν. Εἶχε δὲ προβληθῆ κατεπάνω Μαρδαϊτῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου (912 - 913)⁴.

Ἡ ἀκολουθηθεῖσα ὑπὸ τῶν Κομνηνῶν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν Μεσόγειον, ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῶν Σελτζούκων, αἱ πολιτικαὶ σχέσεις καὶ αἱ ἀντιθέσεις πρὸς τὴν λατινικὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀρμενίαν, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ δοθῇ κατὰ τὸν ΙΑ' λήγοντα καὶ καθ' ὅλον τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἰδιαιτέρα σημασία εἰς τὴν Ἀττάλειαν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς. Ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι δύο αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, ὁ Ἰωάννης ὁ Β' καὶ ὁ Μανουὴλ ὁ Α', ἐπεχείρησαν μακρὰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Συρίαν (ὁ πρῶτος τῷ 1137 - 1138 καὶ τῷ 1142 - 1143, ὁ δεύτερος τῷ 1158 - 1159)⁵, καὶ ὅτι τρίτος αὐτοκράτωρ, ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνός, πρὶν ἢ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, διέτέλεσε δοῦξ τῆς Κιλικίας.

Παρὰ ταῦτα αἱ περὶ τῶν θεματικῶν ἀρχόντων τῆς Ἀτταλείας εἶναι ἐξόχως πενιχραὶ καὶ δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἑξῆς:

α') Ἡ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ διηγεῖται ὅτι, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος ὁ Α' ἐμελέτα κατὰ τὰ ἔτη 1008 - 1009 τὰ μέτρα διὰ τὴν παγίωσιν τῆς ἀσφαλείας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὁ πολὺς Εὐμάθιος ὁ Φιλοκάλης «προσελθὼν τῷ αὐτοκράτορι, τὴν τῆς Ἀτταλείας φρουρὰν ἐπιμελῶς ἡτεῖτο»⁶. Ὡς ὅμως δύνатаί τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῆς ὅλης στρατιωτικῆς δράσεως τοῦ Εὐμαθίου, δὲν πρόκειται εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν περὶ τῆς πόλεως τῆς Παμφυλίας, ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀτταλείας τῆς Περγαμηνῆς.

¹ Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ κείμενον τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Σπ. Λάμπρου, Τρία κείμενα συμβάλλοντα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ναυτικοῦ παρὰ Βυζαντινοῖς, Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. 9 (1912), σελ. 171, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῶν «πλευστικῶν τέρων Μαρδαϊτῶν».

² Πορφυρογέννητος, τόμ. Γ', σελ. 228 - 229.

³ Ἀυτόθι, σελ. 229 - 230. Πρβλ. καὶ τόμ. Α', σελ. 657 καὶ 660.

⁴ Ἀυτόθι, τόμ. Γ', σελ. 230 - 231.

⁵ F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène, σελ. 119 κέ., 181 κέ., 441 κέ.

⁶ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ, ΙΔ', 1, τόμ. Β', σελ. 224 κέ. Πρβλ. F. Chalandon, Alexis I Comnène, σελ. 224 κέ.

β') Μολυβδόβουλλον τῶν χρόνων τῶν πρώτων Κομνηνῶν ἀνῆκεν εἰς τινὰ Λέοντα, κομμερκιάριον Κύπρου καὶ Ἀτταλείας¹. Ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ἢ προσάρτησις τῆς Ἀτταλείας, προσωρινή προφανῶς, εἰς τὸ κομμέρκιον τῆς Κύπρου. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι αὕτη ἐγένετο πρὸ τῆς ἀνακτίσεως τῆς Σελευκείας (1099)², ὁπότε, εὐρυνθείσης τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας, κατέστη δυνατόν νὰ ρυθμισθῶν αὐτοτελῶς τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν τῆς χώρας.

γ') Πράκτωρ τοῦ «δουλικοῦ κράτους» Ἀτταλείας μνημονεύεται εἰς «λύσιν» τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Α', πιθανῶς τοῦ ἔτους 1147³.

δ') Ὁ Eude de Deuil μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Σταυροφόροι τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Ζ', ἅμα τῇ ἀφίξει των εἰς Ἀττάλειαν (1148), ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τινος αὐτοκρατορικοῦ ἀξιωματοῦχου Λανδούλφου⁴, οὐδεμίαν ὅμως ἀκριβεστέραν πληροφορίαν παρέχει περὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ λειτουργοῦ τούτου. Ἦτο πάντως ξενικῆς καταγωγῆς καὶ συνεδέετο ἴσως πρὸς τὸν Λανδούλφον, τὸν ὁποῖον βλέπομεν δρῶντα εἰς διαφόρους ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Α'⁵.

Γνωστοτέρα καὶ ἐπιφανέστερα ὑπῆρξεν ἡ διοικητικὴ παράδοσις τῆς Σελευκείας. Αἱ σημαντικώταται κλεισοῦραι καὶ αἱ ἐρυμναὶ καὶ «δυσπρόσοδοι» διαβάσεις καθίστων τὴν χώραν ἐξόχως ἐπίκαιρον διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν πολεμίων, ἰδίως τῶν Σαρακηνῶν τῆς Ταρσοῦ⁶. Διὰ τοῦτο ἡ Σελεύκεια ἐνωρὶς ἀπετέλεσε κ λ ε ι σ ο ὑ ρ α ν, εἶναι δὲ γνωστοὶ ἐκ σφραγιστικῶν μνημείων ὁ Κωνσταντῖνος βασιλικὸς σπαθάριος καὶ κλεισουράρχης Σελευκείας⁷ καὶ ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ κλεισουράρχης Λέων⁸. Ἐπὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ (919 - 944) ἡ κλεισοῦρα προήχθη εἰς στρατηγίδα, ἡ ὁποία πρὸς μὲν δυσμὰς ὠρίζετο «ὑπὸ τοῦ Ταύρου, ἐν ᾧ κατοικοῦσιν Ἰσαυροὶ, πρὸς δὲ τὰς ἀνατολὰς ἀποκλείεται παρὰ τῶν Κιλικίας ὀρέων». Κατὰ μῆκος τῆς θαλάσσης τὸ θέμα ἐξετείνετο ἀπὸ Σελευκείας μέχρις Ἰσσοῦ, εἰς δὲ τὴν ἐνδοχώραν περιελάμβανε τὴν Δεκάπολιν, βορειοδυτικῶς αὐτῆς τῆς Σελευκείας⁹. Οὐδὲν σφραγιστικὸν μνημεῖον ἀναφέρεται εἰς στρατηγὸν τοῦ θέματος. Τὰ σωζόμενα μολυβδόβουλλα ἀνῆκον εἰς κ ο μ μ ε ρ κ ι α ρ ί ο υ ς καὶ ἐ π ι σ κ ε π τ ί τ α ς,

¹ G. Schlumberger, Sigillographie, σελ. 305.

² F. Chalandon, Αὐτόθι, σελ. 234, σημ. 2.

³ Jus Græcoromanum, ἕκδ. Ζέπων, τόμ. Α', σελ. 373-375. Πρβλ. Fr. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1369.

⁴ F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène, σελ. 313-314.

⁵ F. Chalandon, Alexis I Comnène, σελ. 214, 235 καὶ 243.

⁶ Πορφυρογέννητος, τόμ. Γ', σελ. 35-36.

⁷ B. Pantchenko, Izvestija τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, τόμ. 9 (1904), σελ. 367.

⁸ K. M. Κωνσταντοπούλου, Βυζαντιακὰ Μολυβδόβουλλα, σελ. 293.

⁹ Πορφυρογέννητος, Αὐτόθι, σελ. 35-36.

ἐν δὲ εἰς τὸν ὕπατον καὶ κριτὴν τοῦ Βήλου καὶ τῆς Σελευκείας Πέτρον τὸν Σερβλίαν¹. ᾿Αξιον μείας εἶναι τὸ μολυβδόβουλλον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν ὀ ρ ι α ρ ί τ η ν (ἀποθηκάριον, ἐκ τοῦ horreum) καὶ μέ γ α ν κ ο υ ρ ά τ ο ρ α Ταρσοῦ τὸν Ρωμαῖον².

Περὶ τοῦ μεταγενεστεροῦ διοικητικοῦ καθεστῶτος τῆς Σελευκείας, τοῦτο μόνον γνωρίζομεν, ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς τῷ 1158 ἐπεσκέπτετο τὴν περιοχὴν, «τὴν Σελευκείων τότε διεῖπεν ἀρχὴν» ὁ ᾿Αλέξιος ὁ Κασσιανός³.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ IB' αἰῶνος βλέπομεν ἐμφανιζομένην εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κιλικίαν καὶ ἄλλην διοικητικὴν περιφέρειαν, ἣ ὁποία ἴσως ἀπερρόφησε καὶ τὴν Σελεύκειαν, ἀλλὰ τῆς ὁποίας ἔδρα ἦτο ἡ Ταρσός. Εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας εἰς τὰ ἀκραῖα ταῦτα ἐδάφη συνετέλεσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀσκουμένη ἔναντι τῶν Λατίνων τῆς ᾿Αντιοχείας πολιτικὴ, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ἀπελευθερωτικαὶ κινήσεις τῶν ᾿Αρμενίων τῆς Μικρᾶς λεγομένης ᾿Αρμενίας. Ἡ ἐπαρχία αὕτη τῆς Κιλικίας, ἰδρυθεῖσα πιθανώτατα ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ταρσοῦ καὶ τῶν περιοικίδων πόλεων, τῷ 1104⁴, ἀπέκτησεν ἰδιαιτέραν σημασίαν κατὰ τὸ δευτέρου ἡμισυ τοῦ αἰῶνος. Κατὰ τὸ ἔτος 1150 μνημονεύεται Θωμᾶς τις, δούξ τῆς Κιλικίας, ὅστις διεξάγει διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Φράγκων καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος συλλαμβάνεται αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν ᾿Αρμενίων⁵. Τοῦτον διαδέχεται ὡς δούξ τῆς Κιλικίας καὶ «στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τοῦ πολέμου» ὁ μετέπειτα βασιλεὺς ᾿Ανδρόνικος ὁ Κομνηνός, τοῦ ὁποίου ἡ καθ' ὅλου πολιτεία παρέσχε πολλὰς ἀνησυχίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ⁶. ᾿Ακολουθοῦν οἱ δούκες Μιχαὴλ Βρανᾶς περὶ τὸ 1160, ὁ ᾿Ανδρόνικος Εὐφορβηγνός τῷ 1162, ὁ Κωνσταντῖνος Καλομάνος, υἱὸς οὐγγρου ἡγεμόνος κατὰ τὰ ἔτη 1163 καὶ 1164 καὶ ὁ ᾿Αλέξιος ᾿Αξούχ τῷ 1165⁷. Μετὰ τοῦτον ἐπανέρχεται εἰς τὴν δουκικὴν ἀρχὴν ὁ ᾿Ανδρόνικος ὁ Κομνηνός, τῷ 1166, καὶ ἀντικαθίσταται ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Καλομάνου, ἀναλαβόντος καὶ τούτου διὰ δευτέραν φορὰν τὴν διοίκησιν τῆς περιφέρειας⁸. Περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ τοῦ

¹ G. Schlumberger, ᾿Ενθ' ἄνωτ., σελ. 270-271.

² K. M. Κωνσταντοπούλου, ᾿Ενθ' ἄνωτ., σελ. 293.

³ Κί ν ν α μ ο ς, σελ. 179. F. Chalandon, Jean II Comnène et Manuel I Comnène, σελ. 441.

⁴ Ἡδὴ ἡ ᾿Αννα ἡ Κομνηνὴ, II', 12, τόμ. Β', σελ. 218, παραθέτουσα τοὺς ὄρους τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1108 συναφθείσης μεταξὺ ᾿Αλεξίου τοῦ Α' καὶ τοῦ Βοημόνδου συνθήκης, μνημονεύει τὸ «στρατηγᾶτον τῆς Ταρσοῦ πόλεως».

⁵ F. Chalandon, Αὐτόθι, σελ. 424 κέ.

⁶ Κί ν ν α μ ο ς, σελ. 121. Χωνιάτης, σελ. 180. F. Chalandon, Αὐτόθι, σελ. 426 κέ.

⁷ Κί ν ν α μ ο ς, σελ. 216 καὶ 227. F. Chalandon, Αὐτόθι, σελ. 526 κέ.

⁸ F. Chalandon, Αὐτόθι, σελ. 527, σημ.

Α' διωρίσθη δοῦξ ὁ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός, ὁ ὁποῖος βραδύτερον (1184) ἔνοσφίσθη τὴν ἀρχὴν τῆς νήσου Κύπρου καὶ ἀνεκλήρῳξεν ἑαυτὸν αὐτόνομον δεσπότην¹.

Σπουδαιότατον μολυβδόβουλλον τοῦ Cabinet des Medailles τῶν Παρισίων ἀνῆκεν εἰς τὸν Γεώργιον Μελίαν (Μελίαν ;), πρωτοσπαθῆριον καὶ βασιλικὸν στρατηγὸν Μαμίστρας, Ἀναβάρζου καὶ Τζαμανδοῦ². Ἡ Μάμιστρα, ἡ παλαιότερα Μοψουεστία καὶ ἡ Ἀνάβαρζος, ἡ Ἀνάβαρβος τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, ἔκειντο κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Κιλικίαν, ἐνῶ ἡ Τζαμανδὸς εὐρίσκετο εἰς τὰ ὄρια τῆς χώρας ταύτης, εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Ταύρου καὶ Ἀντιταύρου διάβασιν³. Καὶ αἱ τρεῖς πόλεις ἐδέσποζον ἐπικαιροτάτων στρατιωτικῶν σημείων, τοῦτο δ' ἀκριβῶς ἐξηγεῖ τὴν δημιουργίαν ἰδίας στρατηγίδος, ἔστω καὶ ἐφημέρου. «Ἡ γὰρ πόλις αὕτη, λέγει συγκεκριμένως περὶ τῆς Ἀναβάρζου ὁ Χωνιάτης, κουροτρόφος οὔσα καὶ πολυάνθρωπος, ἐρυμνοῖς τε διειλημμένη τείχεσι καὶ πετρῶν ἀποτόμων ὑπερθεν ἰδρυμένη, τότε μᾶλλον ἀσφαλεστέρα γεγένηται...»⁴. Ἐπειδὴ οὐδεμία ἄλλη πηγὴ ἀναφέρει τι περὶ τῆς στρατιωτικῆς καὶ διοικητικῆς ταύτης περιφερείας, μόνη ἡ χρονολόγησις τοῦ μολυβδόβουλλου δύναται νὰ παράσχη ἐνδείξεις τινάς. Ὁ G. Schlumberger ἐταύτισε τὸν στρατηγὸν τῆς Μαμίστρας, Ἀναβάρζου καὶ Τζαμανδοῦ πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἀρμένιον στρατηγὸν Μελίαν, χάριν τοῦ ὁποῖου ἰδρῦθη ἀρχικῶς ἡ κλεισούρα καὶ ἀκολούθως, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 913 καὶ 919, τὸ θέμα τῆς Λυκανδοῦ⁵. Ὡς ὅμως παρετήρησεν ὁ κ. Στ. Κυριακίδης, ὁ ταυτισμὸς οὗτος ἀποβαίνει ἀδύνατος, πιθανωτέρα δὲ φαίνεται ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἡ διοικητικὴ αὕτη περιφέρεια τῶν τριῶν πόλεων πρέπει νὰ τεθῆ εἰς τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν, ὅποτε παρατηρεῖται ἑξαιρετικὴ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ δραστηριότης εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην. «Κατὰ ταῦτα, συμπεραίνει ὁ κ. Κυριακίδης, καὶ τὸ μολυβδόβουλλον δὲν δύναται μὲν νὰ τεθῆ πέραν τοῦ 1184, ὅποτε χάνουν

¹ Χωνιάτης, σελ. 376. Νεοφύτου, πρότερον μοναχοῦ καὶ ἐκκληίου, Περὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν Κύπρον σκαιῶν, παρὰ Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Β', σελ. 3. Ὁ F. Chalandon, Αὐτόθι, παρερμηνεύων τὰς πηγάς, δημιουργεῖ δύο δοῦκας, τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνὸν καὶ τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελον, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

² G. Schlumberger, Sigillographie, σελ. 272-275.

³ Κατὰ τὸν Στ. Κυριακίδην, Τὸ μολυβδόβουλλον τοῦ στρατηγοῦ Μελίου, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. 2 (1932), σελ. 320-326.

⁴ Χωνιάτης, σελ. 33.

⁵ Πλὴν τῆς μελέτης τοῦ κ. Κυριακίδου, βλ. καὶ H. Grégoire, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Ἡ βυζαντινὴ Ἐποποιία στὴν ἱστορίαν καὶ στὴν ποίησιν (Νέα Ὑόρκη, 1942), σελ. 117 κέ.

ὀριστικῶς οἱ Βυζαντινοὶ τὴν Κιλικίαν, πιθανώτατα δὲ πρέπει νὰ ταχθῆ εἰς τοὺς χρόνους ᾿Ιωάννου τοῦ Κομνηνοῦ»¹.

Ἡ μνεΐα τῆς δευτέρας ᾿Αντιοχείας ἐθοροῦβησε τὸν Tafel. «Ultima, γράφει οὗτος, libelli nostri (*et usque ipsam Antiochiam*) quemnam sensus habeant, ego nondum inveni. Distinguitne scriptor inter ipsam urbem eiusque agrum? Quod vix credendum. Quare vero (si istud statueris) malo ordine post Antiochiam addit Laodiceam?»² Τὸ κείμενον ἐν τούτοις ἔχει καλῶς καὶ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν πόλεων γίνεται κατὰ τὴν γεωγραφικὴν των τάξιν, διότι ἡ δευτέρα ᾿Αντιόχεια εἶναι ἡ μεγάλη συριακὴ πόλις τοῦ ᾿Ορόντου.

Ἡ ᾿Αντιόχεια, καταληφθεῖσα προσωρινῶς ὑπὸ τῶν Περσῶν τῷ 540 καὶ ἀκολούθως, τῷ 637, ὑπὸ τῶν ᾿Αράβων, ἀπληλευθερώθη ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ τὸν Νοέμβριον τοῦ 969. Ἡ πόλις μετὰ τῆς περιοχῆς τῆς, παραμείνασα ὑπὸ τὴν βυζαντινὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ 1085, ὁπότε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπετέλεσεν ἰδίαν στρατιωτικὴν καὶ διοικητικὴν περιφέρειαν ἔχουσαν ἐπὶ κεφαλῆς ἄρχοντας μὲ εὐρείαν δικαιοδοσίαν, τοὺς δοῦκας ἢ κατεπάνω³. Ἡ ᾿Αντιόχεια κατελήφθη τὴν 3ην ᾿Ιουνίου 1098 ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων καὶ ἔγινεν ἡ ἔδρα τῆς ὁμωνύμου φραγκικῆς ἡγεμονίας. Παρὰ τὴν μακρὰν δουλείαν τῆς, ἡ πρωτεύουσα τῆς Συρίας διετήρει ἀκόμη κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα λείψανα τῆς παλαιᾶς αἰγλης. Εἰς τὸν σύγχρονον περιηγητὴν ᾿Ιωάννην τὸν Φωκᾶν ἰδιαιτέραν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ λαμπρότης καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν τειχῶν καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ποταμίων ὑδάτων. «Ἄλλὰ χρόνος, γράφει, καὶ βάρβαρος χεῖρ ταύτης τὸν ὄλβον ἠφάνισε, κᾶν ἔτι περιαστράπτῃ πυργώμασιν, ἐπάλξεών τε ἰσχύι, εὐανθία περισιζομένων ὑδάτων κελαρυσμοῖς, ἠρέμα πως διαχεομένου τῇ πόλει τοῦ ποταμοῦ καὶ περιζωννύοντος καὶ ὑγραῖς ἐπαφαῖς περιπλεκομένου τῶν πυργωμάτων αὐτῆς»⁴.

¹ Στ. Κυριακίδου, *Αὐτόθι*, σελ. 326 - 327. ᾿Αλλην χρονολόγησιν βλ. παρὰ E. Honigmann, *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches*, (Βρυξέλλαι, 1935), σελ. 67 κέ.

² Tafel, *Symbolæ criticæ*, Α΄, σελ. 107. Πρβλ. Tafel καὶ Thomas, *Urkunden*, τόμ. Α΄, σελ. 272, σημ. 4.

³ Πίνακα, ἀτελῆ καὶ ὄχι ἀπηλλαγμένον σφαλμάτων, τῶν δουκῶν καὶ κατεπάνω ᾿Αντιοχείας βλ. παρὰ G. Schlumberger, *Sigillographie*, σελ. 307 - 309. Πλείστα ὄσα σημεῖα τῆς προσωπογραφίας τῶν βυζαντινῶν διοικητῶν τῆς μεγάλης συριακῆς πόλεως διηκρινήθησαν εἰς τὰς μεταγενεστέρας ἐπιστημονικὰς συμβολὰς τοῦ αὐτοῦ διατρεποῦς ἐρευνητοῦ περὶ τὴν Βυζαντινὴν ᾿Εποποιίαν. Πρβλ. καὶ τὴν εἰδικὴν πραγματείαν τοῦ J. Laurent, *Le duc d'Antioche Khatchatour 1068 - 1072*, *Byz. Zeitschrift*, τόμ. 30 (1929 - 1930), σελ. 405 - 411.

⁴ ᾿Ιωάννου τοῦ Φωκᾶ, ᾿Εκφρασις ἐν συνόψει τῶν ἀπ΄ ᾿Αντιοχείας μέχρις ᾿Ιεροσολύμων κάστρων καὶ χωρῶν Συρίας, Φοινίκης καὶ τῶν κατὰ Παλαιστίνην ᾿Αγίων Τόπων, *Migne, Patr. Græca*, τόμ. 133, στ. 929.

Οἱ δισταγμοὶ τοῦ Tafel κατὰ τοῦτο μόνον εἶναι δικαιολογημένοι, καθ' ὅσον προξενεῖ πράγματι ἐντύπωσιν ὅτι ἐν ἐπισήμῳ αὐτοκρατορικῷ ἐγγράφῳ, διὰ τοῦ ὁποίου παρέχονται οἰκονομικαὶ προνομίαι εἰς ξένην δύναμιν, ἀναγράφεται καὶ ἡ Ἀντιόχεια, ἀπολεσθεῖσα ὀριστικῶς διὰ τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ 1085. Τὸ πρᾶγμα ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἀνεξήγητον διὰ τὸν παρατηρητὴν τὸν γνωρίζοντα τὴν πολιτικὴν σκέψιν τῶν Βυζαντινῶν. Συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τούτων, κτήσεις καὶ χῶραι, βιαίως ἀποσπασθεῖσαι καὶ ὑπαχθεῖσαι ὑπὸ ἐχθρικὴν κυριαρχίαν, ἐξηκολούθουν νομιζόμεναι ὡς μέλη τῆς Αὐτοκρατορίας, προσωρινῶς ἀποξενωθέντα. Μετὰ πείσμονος προσηλώσεως ἡ βυζαντινὴ πολιτικὴ ἐνέμεινεν εἰς τὰς ἀπόψεις ταύτας. Μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν κρισιμωτέρων στιγμῶν τῆς κρατικῆς ἀποσυνδέσεως ὁ Orbis Byzantinus διτηρήθη ὡς θεμελιώδης ἔννοια διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν ἔξωτερικῶν σχέσεων. Ἰδιαιτέρως ὁμως περὶ τῆς Λατινικῆς Ἀνατολῆς καὶ συγκεκριμένως περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀντιοχείας ἰσχύουν καὶ ἄλλοι οὐσιαστικοὶ παράγοντες ἀπορρέοντες ἐκ ρητῶν διεθνῶν συνθηκῶν. Ἔχομεν ἐν πρώτοις τὴν συνθήκην τοῦ 1108, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Βοημοῦνδος, ἡττηθεὶς εἰς τὸ Δυρράχιον, ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α' κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, «λίξιον γενέσθαι τοῦ σκῆπτρου σου ἄνθρωπον καὶ ἴνα σαφέστερον εἴποιμι καὶ φανερώτερον, οἰκέτην καὶ ὑποχείριον»¹. Διὰ δευτέραν φορὰν, τῷ 1137, ὁ Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς ἐπέτυχεν τὴν ὑποτελείαν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας², κυρίως ὁμως ἡ ἐπικυριαρχία τοῦ Βυζαντίου ἠδραϊώθη μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μανουὴλ τοῦ Α' (1158 - 1159), καθ' ἣν ὑπὸ δραματικὰς συνθήκας ὁ ἡγεμὼν Renaud de Châtillon παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα³. Οὐσιαστικῶς ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ Ἀντιόχεια μετεβλήθη εἰς «βυζαντινὸν προτεκτοράτον»⁴, ἡ δὲ αἴγλη τῆς Αὐτοκρατορίας κατέκτησεν ὀλόκληρον τὸν λατινικὸν κόσμον τῆς Ἀνατολῆς. Χαρακτηριστικὴ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι ἡ μετὰ δέκα ἔτη (1168 - 1169) χαρραχθεῖσα ἑλληνικὴ ἐπιγραφή τοῦ ἐν Βηθλεὲμ ναοῦ: «† Ἐτελήθη τὸ παρὸν ἔργον διὰ χειρὸς Ἐφραίμ μοναχοῦ ἱστοριογράφου καὶ μουσιάτορος, ἐπὶ τῆς βασιλείας Μανουὴλ μεγάλου βασιλέως πορφυρογεννίτου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ

¹ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ, Π', 12, τόμ. Β', σελ. 209.

² F. Chalandon, Ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 131 κέ. Συναφὲς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ὑποτελείας τοῦ Λατίνου ἡγεμόνος εἶναι καὶ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν διορισμὸν Ἑλληνοδουκὸς Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος τρόπον τινὰ ἀντιπροσώπευεν τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου παρὰ τῇ ἡγεμονικῇ αὐτῇ καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους. Αἱ σχετικαὶ ὁμως μαρτυρίαι δὲν εἶναι ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀπολύτως πειστικά: βλ. Αὐτόθι, σελ. 132 - 133, σημ. 3.

³ Αὐτόθι, σελ. 444 κέ.

⁴ C. Cahen, La Syrie du Nord à l'époque des Croisades et la Principauté franque d'Antioche, (Παρίσι, 1940), σελ. 410 κέ.

Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης. Οὕτω συμπληροῦται ἡ πρώτη γεωγραφικὴ ὁμάς, περιλαμβάνουσα τὰς διοικητικὰς περιφέρειας τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς βορείου Ἡπείρου, τῆς ἀρχαίας Μυσίας καὶ τῆς Μακεδονίας.

Ὁρμώμενος καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ συντάξας τὸ χρυσοβούλλον τοῦ 1198 ἐπιχειρεῖ τὴν ἀπαρίθμησιν δευτέρας ὁμάδος ἐπαρχιῶν. Μετὰ τὸ θέμα Νικοπόλεως, τὸ ὁποῖον περιελάμβανεν δλόκληρον τὴν δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀπὸ Ἰωαννίνων μέχρι Ναυπάκτου, ἀναγράφονται αἱ παρακείμεναι νῆσοι Κέρκυρα, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, Λευκάς καὶ Ἰθάκη, μεθ' ἧς τὰ δύο ὄρια τῆς Πελοποννήσου, τὸ ὄριον Πατρῶν καὶ Μεθώνης, περιλαμβάνον πιθανῶς δλόκληρον τὸ δυτικὸν καὶ νότιον τμήμα τῆς χερσονήσου, καὶ τὸ ὄριον Κορίνθου, Ἄργους καὶ Ναυπλίου. Ἀναφέρονται ἀκολούθως τὸ ὄριον Θηβῶν καὶ Εὐθείπου (Εὐβοίας) μετὰ τῶν νήσων Ἄνδρου, Κέω, Μήλου κλπ., ἡ Δωδεκάνησος (Κυκλάδες), ἡ Μυτιλήνη, ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, ἡ Κῶς μετὰ τῆς Στροβίλου, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος.

Μετὰ ταῦτα, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Στερεὰν καὶ ὀρμώμενος ἀπὸ τοῦ ὄριου Ἀθηνῶν, ὁ αὐτοκρατορικὸς γραμματεὺς ἀναγράφει τὰς περιφέρειας τῆς ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος καὶ τῆς Θεσσαλίας, μνημονεύων τὰς ἐπαρχίας Λεβαθῶν καὶ Βλαχίας μετὰ τῆς ἐπισκέψεως Δημητριάδος, τῶν δύο Ἄλμυρῶν, τῶν ἐπισκέψεων Ῥεβενίκου καὶ Φερσάλων καὶ Δομοκοῦ καὶ Βεσαίνης, ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν χαρτουλαράτων Ἐζεροῦ καὶ Δοβροχουβίστης, τὴν πόλιν τῶν Τρικάλων, τὴν ἐπαρχίαν Λαρίσης καὶ τὴν ἐπίσκεψιν Πλαταμῶνος.

Ἡ τετάρτη ὁμάς περιελάμβανε τὰς θρακικὰς περιοχὰς μέχρι τοῦ Αἴμου. Πρῶτον ἤρχετο τὸ παλαιὸν θέμα Μακεδονίας καὶ Θράκης μετὰ τῆς ἐπισκέψεως Χοιροβάκχων, τῆς πόλεως τῆς Σηλυβρίας καὶ τῶν ἐπισκέψεων Τζουρουλοῦ καὶ Θεοδορουπόλεως καὶ Μεσσήνης, Ἀρκαδιουπόλεως καὶ Βουλγαροφύγου. Ἡκολοῦθουν αἱ ἐπαρχίαι Χερρονήσου πρὸς νότον, Ἀδριανουπόλεως καὶ Διδυμοτείχου βορειότερον καὶ Ἀγχιάλου, κατὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Τελευταῖον ἤρχετο τὸ τετραμερὲς θέμα Φιλιππουπόλεως, Βερόςης, Μόρρας, καὶ Ἀχιδοῦς.

Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὁ συντάκτης διαπεραιοῦται διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν βορείαν ἀκτὴν τῆς Βιθυνίας, ὅπου ἔκειτο ἡ ἐπαρχία Μεσοθυνίας καὶ ἡ ἐπίσκεψις Δαματροῦς. Κατευθυνόμενος πρὸς νότον, συναντᾷ τὴν ἐπαρχίαν Νικομηδείας καὶ τὴν εἰς αὐτὴν ὑπαγομένην ἐπίσκεψιν Πυλῶν καὶ Πυθίων. Δυτικώτερον ἔρχεται τὸ θέμα Ὀψικίου καὶ Αἰγαίου μετὰ τῆς ἐπισκέψεως Λοπαδίου καὶ Ἀπολλωνιάδος, νοτίως δὲ τούτων ἡ ἐπαρχία Ἀχυράους. Κατὰ τὴν δυτικὴν ἀκτὴν, ἔναντι τῆς Λέσβου, εὐρίσκεται ἡ περιφέρεια Ἀτραμυτίου. Ἀκολούθως, διασπῶν πρὸς στιγμὴν τὴν γεωγραφικὴν ἐνότητα, ὁ συντάκτης τοῦ χρυσοβούλλου ἀναγράφει τὸ θέμα Μυλάσης καὶ Μελανουδίου, ἐπανερχόμενος δὲ βορειότερον καὶ οἶονεὶ ἐπανασυνδέων τὴν ταραχθεῖσαν

τάξιν, μνημονεύει τὰ θέματα Μαιάνδρου, Νεοκάστρον καὶ Φιλαδελφείας. ᾽Ακολουθῶν τέλος τὴν διὰ Φιλαδελφείας καὶ Λαοδικείας μεσογειακὴν ὁδόν, καταλήγει εἰς τὴν ἐπαρχίαν ᾽Ατταλείας, ᾽Σελευκείας, ᾽Αντιοχείας τῆς ἐπὶ τῷ Κράτῳ καὶ τῆς Λαοδικείας. Τελευταία ἀναγράφεται ἡ μεγάλη ᾽Αντιόχεια τῆς Συρίας.

Ἡ διοικητικὴ διαίρεσις τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, οἷαν παριστάνει αὐτὴν τὸ ὑπὲρ τῶν Βενετῶν χρυσόβουλλον τοῦ ᾽Αλεξίου τοῦ Γ', ἐμφανίζει κατακερματισμὸν εἰς τὸ ἔπακρον τῶν παλαιότερων διοικητικῶν περιφερειῶν. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν εἶναι τι τὸ ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὸν τῆς κρίσιμου ταύτης ἐποχῆς τοῦ ΙΒ' λήγοντος αἰῶνος, καθ' ἣν ἐπικρατοῦν κεντρόφυγες δυνάμεις καὶ ἡ Αὐτοκρατορία φέρεται πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διάσπασιν καὶ τὴν κατάρρευσιν. Εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς κυρίως ἐπαρχίας τὰ συμπτώματα ταῦτα παρατηροῦνται ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Βασιλείου τοῦ Β'. ᾽Υπερβολικὸν πάντως εἶναι τὸ γραφέν ὅτι «ἡ διαρροὺθμισις τῶν δυτικῶν θεμάτων, οἷα παρουσιάζεται εἰς τὸ ἔγγραφο τοῦ ᾽Αλεξίου τοῦ Γ' τοῦ 1198, πρέπει νὰ εἶναι ἔργον κατὰ μέγα τοῦλάχιστον μέρος τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου, συντελεσθὲν τοῦτο μὲν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμου καὶ ἔνεκα τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ, τοῦτο δὲ μετὰ τὸ εὐτυχὲς αὐτοῦ τέρας καὶ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατακτήσεως τῶν τέως εἰς τὸ κράτος τοῦ Σαμουὴλ ἀνηκουσῶν χωρῶν, αἷτινες ἔπρεπε νὰ ὀργανωθῶσι διοικητικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς»¹. Εἰς τὴν προϋοῦσαν κατάμνησιν δὲν διακρίνομεν συνειδητὴν μεταρρυθμιστικὴν προσπάθειαν, ἀλλ' ἀποσύνθεσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἀπότοκος γενικωτέρας ροπῆς καὶ ἡ ὁποία, ἄλλοτε ἐπιδεινουμενὴ, ἄλλοτε ἀνακοπτομένη, καταλήγει εἰς τὸν κατακερματισμὸν τοῦ 1198.

Ἐκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης πάντων τῶν στοιχείων τῶν παρεχομένων ὑπὸ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ ᾽Αλεξίου τοῦ Γ' ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς πληροφορίας ἄλλων ἄλλης φύσεως πηγῶν προέκυψε σαφῶς ὅτι εἰς τὰς γενικὰς τῆς γραμμὰς ἢ εἰκῶν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει τὸ ἔγγραφο τοῦτο, δὲν ἀφίσταται οὐσιωδῶς τῆς πραγματικότητος. ᾽Υπάρχουν βεβαίως ἐν τῇ μακροῦ ἀπαριθμήσει τῶν βυζαντινῶν διοικητικῶν περιφερειῶν σημεῖα σκοτεινὰ καὶ ἀμφισβητήσιμα : ὅσα ἀναφέρονται εἰς τμήματα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐδάφους, ὅπου ἡ βουλγαρικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ σερβικὴ χειραφέτησις ἢ ἄλλαι χωρισταὶ ἐνεργεῖαι ἐδημιούργησαν διαφορετικὰς πραγματικὰς καταστάσεις ὅσα καταφανῶς ὀφείλονται εἰς τὴν πλημμελῆ ὁρολογίαν, ὡς αὕτη παρεδόθη ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει τοῦ κειμένου ἄλλα τέλος, πρὸς τὰ ὁποῖα μετ' ἐπιφυλάξεως πρέπει νὰ ἀποβλέψῃ ὁ ἑρευνητὴς ὡς παρέχοντα πληροφορίας ἥκιστα πιθανάς.

¹ Στ. Κυριακίδου, Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 414. Πρὸβλ. τὰς παρατηρήσεις τοῦ G. Ostrogorsky, Geschichte des byz. Staates, σελ. 221, σημ. 2.

Παρὰ τὰς ἀτελείας ταύτας, τὰ ἱστορικὰ δεδομένα τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τοῦ χουσοβούλλου τοῦ 1198 δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς βάσις διὰ πᾶσαν περαιτέρω διερευνήσιν, πολλῶ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ συντάξας τὸ ἔγγραφον εἶχεν ἀναμφισβητήτως πρὸ ὀφθαλμῶν ἐπισήμους πηγὰς τῆς αὐτοκρατορικῆς Γραμματείας, δημοσιονομικοῦ πιθανάτα χαρακτῆρος, ἴσως αὐτὸ τοῦτο τὸ κεντρικὸν ἔδαφονόμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹. Ἡ μελέτη καὶ ἄλλου πολυτίμου κειμένου, τῆς *Partitio Romaniae*, θέλει διαφωτίσει τὸ πρόβλημα τῆς καθ' ὅλου ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ὀλίγα ἔτη βραδύτερον, μικρὸν πρὸ τῆς καταλύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ὑπὸ τῶν Λατίνων τῆς Τετάρτης Σταυροφορίας (1204). Ἡ ἔρευνα τοῦ ἐγγράφου τούτου θὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον τοῦ δευτέρου κεφαλαίου τῆς παρούσης ἐργασίας.

ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ

¹ Περὶ τούτου βλ. Fr. Dölger, *Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung*, σελ. 92 κέ.